

Екомережа південної Бесарабії

ДМИТРО ВАСИЛЬОВИЧ ДУБИНА
ЛЮДМИЛА ПАВЛІВНА ВАКАРЕНКО
ПАВЛО МИТРОФАНОВИЧ УСТИМЕНКО

DUBYNA D.V., VAKARENKO L.P., USTYMENKO P.M. 2007: **Econet of South Besarabia.** *Chornomors'k. bot. z.*, vol. 3, N2: 70-87.

A scheme of the econet of South Besarabia has been developed. Covering of especially environmentally valuable locations of the region with natural vegetation by the econet's ecosystems, stimulation of settling conditions and migration of species as well as guaranteeing of their restoration, conservation and protection of their habitats is its destination. Special significance is that it is developed for the region with environmentally vulnerable and excessively degraded ecosystems. A floristic and phytocoenotic characteristic of the econet's components is represented in the article.

Keywords: econet, key areas, natural cores, ecocorridor, vegetation, rare species, rare syntaxa, anthropogenous factors

ДУБИНА Д.В., ВАКАРЕНКО Л.П., УСТИМЕНКО П.М. 2007: **Екомережа Південної Бесарабії.** *Чорноморськ. бот. ж.*, т. 3, № 2: 70-87.

Розроблена схема екомережі Південної Бесарабії. Її метою є охоплення екосистем екологічно цінних ділянок регіону з природною рослинністю, створення умов для міграції видів, а також забезпечення їх відновлення, збереження та охорони їх місцезростань. Особлива значущість екомережі полягає в тому, що вона розробляється для регіону з екологічно вразливими і надмірно деградованими екосистемами. В статті представлена флористична та фітоценотична характеристика елементів екомережі.

Ключові слова: екомережа, ключові території, природні ядра, екокоридор, рослинність, раритетні види, рідкісні синтаксони, антропогенні фактори

Збереження, збагачення і стає використання різноманітності організмів, екосистем і ландшафтів, як стратегічний принцип розвитку світової спільноти третього тисячоліття, стає сутністю державної екологічної політики України [МОВЧАН, 1997]. Принципово важливим у цьому контексті є розбудова національної екомережі, яка б органічно інтегрувалася у Європейську. Це найбільш фундаментальна проблема останнього десятиріччя у справі збереження навколишнього середовища, і реакція на наслідки, викликані господарською, в своїй основі споживацькою, діяльністю людського суспільства, що призвела до розвитку дигресивних процесів в природних екосистемах. У вирішенні цієї надзвичайно важливої проблеми Україна, через своє унікальне географічне положення (чотири природних зони, значне флористичне і фітоценотаксономічне багатство, високий ступінь ендемізму, ботаніко-географічна та соціологічна цінність флори тощо), має відігравати стратегічну роль [ШЕЛЯГ-СОСОНКО та ін., 2005].

У державі для розбудови екомережі існує нормативно-правова база, достатньо розроблені теоретичні положення, методи, принципи її створення [МОВЧАН, 1997; РОЗБУДОВА ЕКОМЕРЕЖІ..., 1999; ПАНЧЕНКО та ін., 2003; ЗАКОН..., 2004; ШЕЛЯГ-СОСОНКО та ін., 2004; ШЕЛЯГ-СОСОНКО та ін., 2005; ТИМЧАСОВІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ..., 2006]. Метою створення екомережі є охоплення системою екокоридорів особливо

цінних в екологічному відношенні ділянок із мало трансформованою чи близькою до неї природною рослинністю для стимулювання умов розселення і міграції видів, забезпечення виживання і відновлення популяцій, збереження та захисту їх місцезростань. В даному аспекті особливе значення має розробка проектів інтеграції екомережі прикордонних територій України в національні екомережі інших держав. Виходячи із цього авторами була вибрана територія межиріччя Дунаю і Дністра в межах Південної Бессарабії. Вона має спільні державні кордони з Румунією і Молдовою, відзначається багатством та унікальністю біорізноманітності та надмірною її антропогенною трансформованістю.

При складанні екомережі авторами використано матеріали власних досліджень регіону, здійснених протягом 1996-2006 рр., а також програми формування національної екомережі в Одеській обл. на 2005-2015 роки, прийнятій рішенням обласної ради від 18.XI.2005 р. №705-IV відповідно до вимог Загальнодержавної програми формування національної екомережі України на 2000-2015 роки та у контексті формування Всеєвропейської екомережі як єдиної просторової системи природоохоронних територій країн Європи.

Розроблення схеми екомережі Південної Бессарабії базувалося на принципах комплексної оцінки стану території та її об'єктів за природними показниками, видів і ступеня впливу різних форм господарювання на природні екосистеми, напрямків сукцесій різних типів рослинності деастрованих екосистем з урахуванням картографічних матеріалів.

Виявлення та відбір ділянок для формування складових елементів екомережі проводилися маршрутно-польовим методом з використанням методів геоботанічного картографування, еколого-ценотичного профілювання, а також флористичних методів. Для коректного нанесення об'єктів майбутньої екомережі на карту в їх сучасних межах використовувалися космічні знімки території регіону¹. Зйомка контурів об'єктів і перенесення їх на карту здійснювалася комп'ютерним способом з використанням програми "Corel draw", а також приладу графічного планшету (Pensketch 9x12) Pen Tablet. На картосхемі 1 (рис.1) виділені території з мало порушеними природними екосистемами та об'єкти природно-заповідного фонду, які ввійшли до складу елементів екомережі. На картосхемі 2 (рис.2) показана розроблена схема екомережі регіону з структурними елементами міжнародного, національного та регіонального рівнів. Створено та передано обласному управлінню екології та природних ресурсів в Одеській обл. електронний варіант картосхеми, який дозволяє здійснювати її постійне доопрацювання, зокрема пов'язане із зміною екологічних умов та форм господарювання.

У межах України регіон досліджень займає південно-західну частину Одеської обл. загальною площею 12994 км². Його південна і центральна частини розташовані в межах Дністровсько-Дунайської рівнини, а північна – відрогів Центрально-молдавської рівнини. Висота над рівнем моря, зокрема південної частини Центрально-молдавської рівнини, складає 100-140 м. Поверхня переважної частини території розчленована балками та ярами, глибина яких досягає 60-100 м. Акумулятивні форми рельєфу приурочені до морського узбережжя та долин і гирлових областей річок. Частина приморських та прилиманних берегів зазнають абразії та зсувів.

Гідрографічну мережу регіону представляють водотоки української частини долини Дунаю та гирлової області Дністра, а також численні малі річки, що мають, переважно, південне спрямування. Більшість малих річок в літньо-осінній період пересихає. В долині Дунаю розташовані крупні прісноводні озера Китай, Катлабух,

¹ у виконанні завдань з технічної підготовки картографічного матеріалу брали участь А.М. Олешко, Н.Ж. Чуприна, Т.В. Дворецький, П.А. Тимошенко та Л.П. Єременко, за що автори висловлюють їм свою глибоку вдячність.

Кугурлуй, Ялпук і Кагул і менші за площею акваторії Кугурлуй, Саф'ян, Кругле, Туркої, Гервешка та ін. В долині Дністра функціонує заплавне озеро Кучурган з штучно регульованим режимом та численні незарегульовані озера (Путрино, Біле, Писарське та ін.). Крім цього, значні площі в регіоні займають лимани – це затоплені внаслідок трансгресії Чорного моря гирлові області степових річок, серед яких найбільшими є Дністровський, Сасик, Будацький, Бурнас, Алібей, Шагани та інші значно менші за площами.

За геоботанічним районуванням Південна Бессарабія розташована на території Бородинського та Тарутинсько-Старокозачого геоботанічних районів Молдавського геоботанічного округу смуги різнотравно-типчакково-ковилових степів і Ренійсько-Кілійського, Суворівського, Білгород-Дністровського геоботанічних районів Ізмаїльсько-Білгород-Дністровського геоботанічного округу смуги типчакково-ковилових степів Приазовсько-Чорноморської геоботанічної провінції Європейсько-азійської геоботанічної степової області.

Плакорна рослинність території в минулому була зайнята типчакково-ковилловими степами. Типовими були байрачні ліси, які формувалися по тальвегам балок та на їх північних схилах, і заплавні ліси, що розміщувалися вздовж русел річок. Тепер більшість території розорано. Невеликі ділянки природної рослинності залишилися на схилах долин річок і балок, де вони інтенсивно випасаються (Рис.1).

Найбільшими територіями, на яких досі збереглася природна степова рослинність, є військові полігони Тарутинський (24534 га) і Болградський (площею близько 2000-3000 га). Значні площі природної рослинності збереглися і в долині Дунаю, зокрема у дельті Кілійського гирла, гирловій області Дністра і на прибережних смугах та мілководдях природних і штучних водойм.

Територія регіону відноситься до густонаселеної, щільність населення складає 26-32 чол. на 1 км². Народне господарство південної частини пов'язане з морегосподарським і агропромисловим комплексами, північної – з агропромисловим, включаючи переробку сільськогосподарської сировини. Набуває розвитку, зокрема на приморських територіях, рекреаційне господарство. Виснажлива господарська діяльність зумовлює посилення темпів деградації вже значною мірою трансформованого природного рослинного покриву, у зв'язку з чим особливо важливим як протидійний засіб є розбудова екомережі в даному регіоні. Це зумовлене також і тим, що існуюча мережа природоохоронних об'єктів є не репрезентативною – охороною не охоплена вся існуюча природна різноманітність. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) території налічує 21 об'єкт різних категорій (біосферний заповідник, регіональний ландшафтний парк, заказник, пам'ятка природи, заповідне урочище, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва) загальною площею 55,6 тис га (4,3%) (Рис.1), що не забезпечує збереження природної рослинності регіону. Створення екомережі значною мірою сприятиме розв'язанню екологічних, природоохоронних, економічних, соціальних та багатьох інших проблеми.

В умовах високої фрагментованості рослинного покриву регіону, кожна його природна ділянка має екологічну, наукову, природоохоронну, рекреаційну, соціальну, економічну, культурну тощо цінність. Тому проектування екомережі має здійснюватися на чотирьох організаційних рівнях: міжнародному, національному, регіональному і місцевому. Це забезпечить належне функціонування просторових взаємодій між екосистемами регіону та прилеглих територій, відновлення порушених екосистем різної значущості, міграцію і розселення видів тощо. Вихідними позиціями при проектуванні екомережі Південної Бессарабії було включення до її структурних елементів всього різноманіття найцінніших, що добре збереглися, екосистем (у відповідності до прийнятих національних та міжнародних угод), які знаходяться у системі природно-заповідного фонду (ПЗФ) і поза його межами.

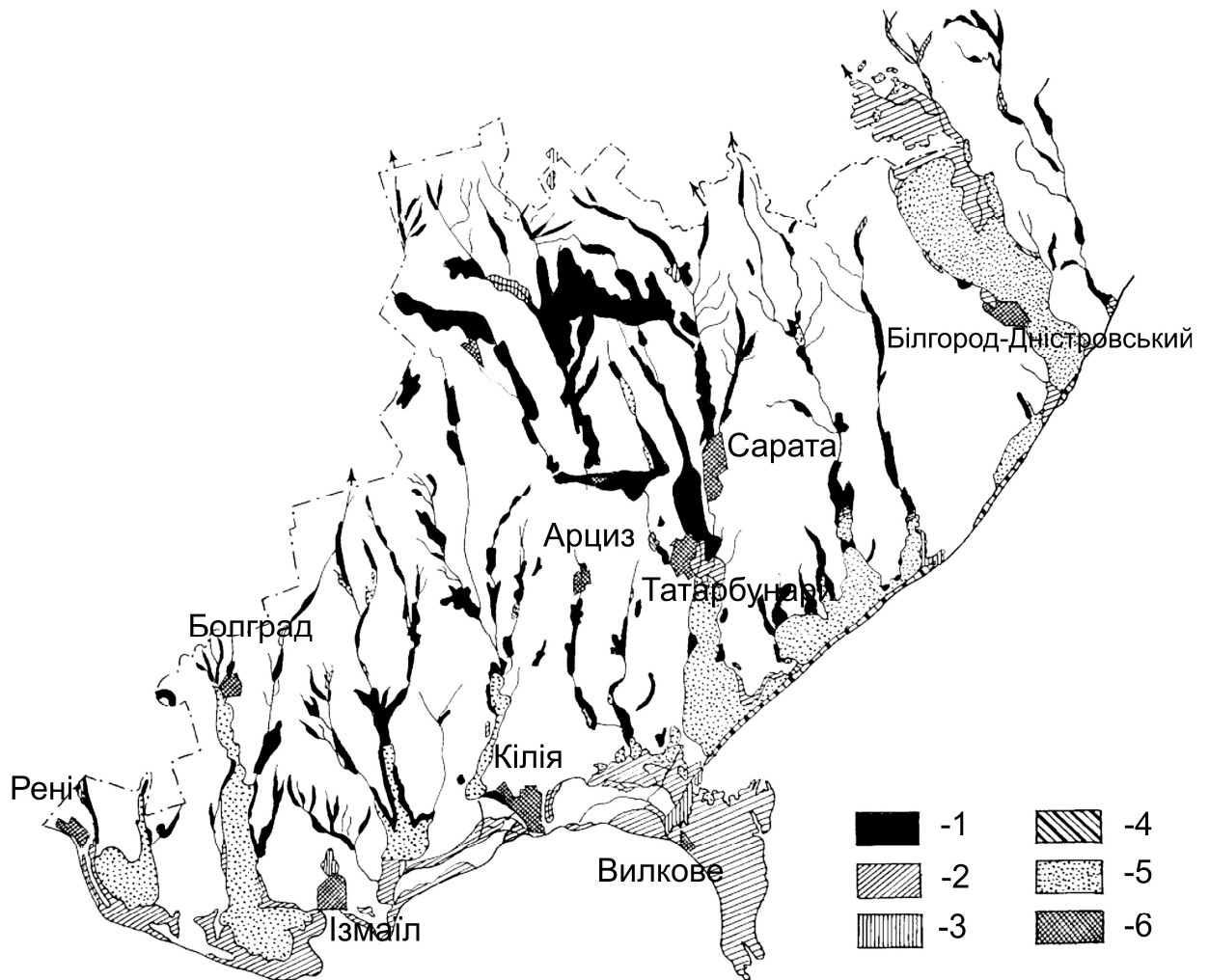

Рис. 1. Картосхема природної рослинності південної Бессарабії:

1 – степова рослинність; 2 – водна, болотна та лучна рослинність; 3 – лісова рослинність; 4 – рослинність абразивно-аккумуляційної приморської смуги; 5 – водойми; 6 – населені пункти.

Fig. 1. Map-scheme of natural vegetation of South Besarabia:

1 – steppe vegetation; 2 – aquatic, mire and meadow vegetation; forest vegetation; 4 – vegetation of abradant and accumulated sea-shore; 5 – reservoirs; 6 – settlements.

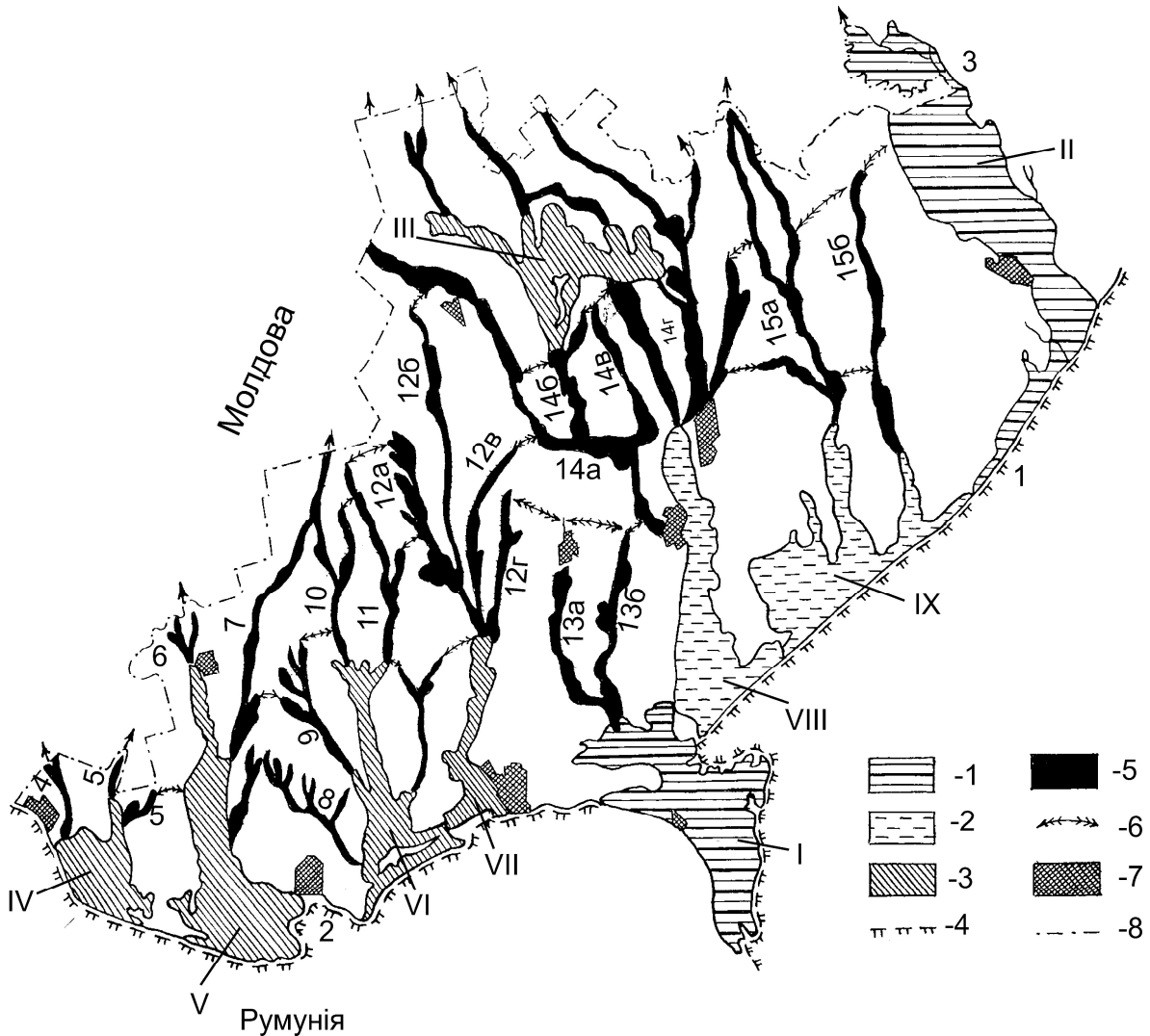

Рис. 2. Картосхема екомережі південної Бессарабії

1 – ключові території міжнародного рівня; 2 – ключові території національного рівня; 3 – ключові території регіонального рівня; 4 – екокоридори міжнародного рівня; 5 – екокоридори регіонального рівня; 6 – відновлювальні території; 7 – населені пункти; 8 – державний кордон

Fig. 2. Map-scheme of the econet of South Besarabia:

1 – key territories of the international level; 2 – key territories of the national level; 3 – key territories of the regional level; 4 – ecocorridors of the international level; 5 – ecocorridors of the regional level; 6 – recovering territories; 7 – settlements; 8 – frontier.

У проєктованій екомережі найважливішу роль відіграватимуть водні об'єкти регіону – Дунай і Дністер та інші річки, дністровські і придунайські озера і лимани Дунайсько-Дністровського межиріччя, які виступають ключовими територіями та екокоридорами. Дельта Кілійського гирла Дунаю і гирлова область Дністра відзначаються унікальними і флористично та ценотично багатими екосистемами. Вони є важливим шляхом весняних та осінніх міграцій птахів, а також природними територіями, якими відбувається транзит і поширення багатьох інших живих організмів. Вздовж долини р. Дунай проєктована екомережа регіону буде поєднуватися з природними і природоохоронними комплексами сусідніх держав, зокрема румунським резерватом „Дельта Дунаю” та заповідними територіями Молдови, розташованими в нижній течії долини р. Прут і вздовж р. Дністер.

Приморська частина проєктованої екомережі знаходиться в межах Азовсько-Чорноморського широтного коридору національного рівня, призначенням якого є збереження унікального тваринного світу та галофітно-лучних і болотних літоральних, аренних, псамофітно-черепашкових, плавневих, прибережних материкових полиново-типчакково-ковилових і типчакково-ковилових екосистем. Решта території – в межах Буджаксько – Старобільського (Степового) коридору національного рівня, завданням якого є збереження різноманіття екосистем Степової зони та забезпечення їх оптимального функціонування.

Перелік ключових територій екомережі Південної Бессарабії

Ключова територія є вузловим елементом екомережі, призначеної для збереження генетичного, видового, екосистемного та ландшафтного різноманіття, середовищ існування організмів (тобто територія важливого біологічного та екологічного значення), добре інтегрована в ландшафті [ШЕЛЯГ-СОСОНКО та ін., 2005]. За своєю внутрішньою структурою ключові території Південної Бессарабії дуже різноманітні. Серед них є цілісні, тобто вся їх площа зайнята природними екосистемами, і не цілісні, в яких наявні порушені ділянки, що, однак, не заважають міграційним процесам.

Міжнародний рівень

I². Дунайська білатеральна ключова територія

В Україні займає дельту Кілійського гирла Дунаю (рис. 2). Рослинність відзначається флористичним і ценотичним різноманіттям, що зумовлене особливостями регіону та гіперпростором екологічних умов. Порівняно з територіями дельт Георгіївського і Сулинського гирла Дунаю (Румунія), вона відзначається більшою участю в її складі водних і болотних угруповань, дещо меншою – галофітних лучних і псамофітних [ДУБИНА та ін., 2003].

Флора території нараховує понад 1000 судинних видів рослин. Вона відзначається багатством нащадків видів древніх флор, на що вказує наявність третинних реліктів – *Cladium mariscus* (L.) Pohl, *Periploca graeca* L., представників родів *Trapa*, *Najas*, *Cyperus* та ін. Тут виявлено значну кількість видів, які в Україні [ШЕЛЯГ-СОСОНКО та ін., 2005] зустрічаються лише в долині Дунаю – *Cyperus difformis* L., *Torulium ferax* Rich., *Rumex halacsyi* Rech., *Trapa danubialis* Dobroc., *Chenopodium pumilio* R. Br., *Euphorbia maculata* L., *Sagittaria latifolia* Willd., *Azolla caroliniana* Willd., *A. filiculoides* Lam., *Eclipta prostrata* (L.) L., *Diplachne fascicularis* (Lam.) P. Beauv., *Solanum retroflexus* Dum. та ін. [ШЕЛЯГ-СОСОНКО та ін., 2005]. Досить великою є група видів найвищої фітосозологічної значущості, що налічує 19 видів, із них – 16, занесених до Червоної книги України, 3 – до Європейського Червоного списку

² номери структурних елементів представлені на рис. 2

(*Dianthus bessarabicus* Klok., *Senecio borysthenicus* (DC.) Andr., *Tragopogon borysthenicus* Artemcz. [ДУБИНА та ін. 2003].

Флора відзначається багатством північних видів, невластивих степовій зоні – *Calamagrostis pseudophragmites* (Hall. fil.) Koel., *Equisetum hyemale* L., *Polygonum mite* Schrank., *Hottonia palustris* L., *Potamogeton compressus* L., *Naumburgia thyrsoflora* (L.) Reichenb., *Comarum palustre* L., *Thelypteris palustris* Schott. Крім цього, тут зростають також південні види, які трапляються в Україні лише в долині Дунаю – *Azolla caroliniana*, *A. filiculoides*, *Sagittaria latifolia*, *Rumex halacsyi* Rech., *Periploca graeca* L., *Trapa danubialis* Dobroc., *Limonium danubiale* Klok. та багато ін. [ДУБИНА та ін., 2003].

Флористична та екологічна специфіка фітоценозів ключової території зумовлена різноманітними умовами та особливостями формування просторових структурних його частин, яка продовжується до теперішнього часу. Поєднання на порівняно невеликій території надзвичайного різноманіття ландшафтів – від напівпустельних (Жебриянське приморське пасмо) до перезволожених (затоки, водойми, водотоки) зумовлює багатство синтаксонів генетично різних типів рослинності: водної, прибережно-водної, болотної, лучної, галофітної, псамофітної та лісової. Розвиваючись в умовах аридного клімату, ці фітоценози є переважно інтразональними, що формуються в специфічних умовах. Відзначається багатством та різноманіттям і тваринний світ [АЛЕКСАНДРОВ, БОГАТОВА, ВОЛОШКЕВИЧ та ін., 1999]. На території функціонують Дунайський біосферний заповідник (46402,9 га) і ботанічний заказник місцевого значення Ліски (107 га).

II. Нижньодністровська білатеральна ключова територія

Займає територію гирлової області Дністра. Рослинність також відзначається флористичним і ценотичним різноманіттям. Вона характеризується переважанням болотних угруповань. Водна рослинність за зайнятими площами знаходиться на другому місці, третє – займає лісова, четверте – галофільна і п'яте – лучна. Флора території нараховує понад 700 судинних видів рослин і відзначається багатством регіонально-рідкісних і зникаючих видів, а також видів, суцільні ареали яких знаходяться в більш північних регіонах. У складі флори виявлено 10 ендемічних видів. Це представники псамофітно-літорального і степового ендемічних комплексів. Три види занесено до Червоної книги України [Червона книга..., 1996]. На ключовій території відмічено 33 види, що не зустрічаються в гирлових областях інших річок Північного Причорномор'я (*Aethusa cynapium* L., *Malabaila graveolens* (Spreng.) Hoffm., *Bunias orientalis* L., *Cardaminopsis arenosa* (L.) Hayek, *Hesperis sibirica* L., *Typha schuttleworthii* Koch et Sond. та ін.) [ДУБИНА, ШЕЛЯГ-СОСОНКО, 1989].

Рослинність є типовою для гирлових областей великих річок Північного Причорномор'я. Вона представлена ліською, чагарниковою, лучною, солонцевою, солончаковою, болотною і водною. Невеликі території займає рослинність схилів і вапнякових відслонень, яка не має генетичного зв'язку з долиною Дністра, але відзначається багатством ендемічних і рідкісних видів. Значний науковий інтерес складає чагарникова та болотна рослинність, яка є рідкісною і унікальною в регіоні. Водна рослинність відзначається багатством угруповань, утворених реліктовими і зникаючими видами. Ліською рослинність не займає значних площ і представлена заплавами угрупованнями утвореними *Salix alba* L. і *Populus nigra* L., менші площі (19 га) займають фітоценози із *Fraxinus excelsior* L. і *Quercus robur* L. У їх складі трапляються рідкісні і зникаючі для регіону види – *Convallaria majalis* L., *Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce, *Scrophularia nodosa* L., *Mycelis muralis* (L.) Dumort. та ін. На території функціонують ландшафтний заказник місцевого значення “Діброва болотного дуба” (21,4 га) і заповідне урочище “Дністровські плавні” (7620 га). Крім цього, відповідно до рішення Одеської обласної ради народних депутатів від 01.10.93 р. №496-XXI “Про заходи по збереженню і розвитку природно-заповідного фонду області” зарезервовані для подальшого заповідання і створення на їх основі

Нижньодністровського національного природного парку, плавні біля с. Молога (Біляєвський р-н) (500 га), озеро Путрино і прилеглі ділянки (1660 га), межиріччя Дністра і Турунчука (7600 га), пониззя Дністра (5000 га), а також лиман “Кучурганський” з прилеглими територіями (2000 га).

Ця ключова територія, як і попередня, розміщена в курортній зоні Причорномор'я і зазнає значного антропогенного впливу, що викликає необхідність виділення великих площ для відновлення екосистем. Це стосується, насамперед, ділянок північної частини межиріччя Дністер-Турунчук та лівого берега русла Дністра (Молдова) і рукава Турунчук (Україна). На території Дунайської ключової території відновлення потребують – меліоровані ділянки на її північно-західній частині.

Вищезазначені ключові території поєднуються між собою Дністровсько-Дунайським екокоридором, який є частиною міжнародного Азово-Чорноморського широтного коридору.

Національний рівень

ІІІ. Тарутинська ключова територія

Займає територію колишнього Тарутинського полігону (24534 га), та прилеглі до нього ділянки балок. З них близько 11 тис. га нині передані військовому радгоспу “Чорноморський”, які частково використовуються як сільськогосподарські землі. Значні площі трав'яних екосистем щорічно викошуються, а взимку та ранньої весни для поліпшення кормової цінності угідь, велика їх частина щорічно випалюється.

Територія полігону являє собою розчленовану балками та річками рівнину. Тут протікають р. Чага з притоками Чебану і Фурумка та річки Чилігідер і Сарата. Наявні ставки. Рослинність представлена типовими типчаково-полиновими і типчаково-ковиловими та ковиловими степами. У зв'язку з тим, що багато ділянок степової рослинності знаходяться на відновлювальних стадіях розвитку, в їх травостої наявна значна кількість представників родини бобових та видів-ерозіофілів (*Botriochloa ischaemum* (L.) Keng, *Cynodon dactylon* (L.) Pers., *Elytrigia repens* (L.) Nevski тощо). На значних площах представлені угруповання, занесені до Зеленої книги України [ЗЕЛЕНАЯ КНИГА..., 1987] – *Stipeta capillatae*, *S. lessingiana*, *S. pennatae* та ін.

Флора нараховує 658 видів судинних рослин, що відносяться до 280 родів і 58 родин і за співвідношенням видів, родів і родин репрезентативно представляє флору степів регіону. Вона відзначається високою фітосозологічною та ботаніко-географічною значущістю. Тут зростають види роду *Stipa*, *Gypsophila glomerata*, *Tulipa biebersteinii* та інші, занесені до Червоної книги України, а також *Ferula tatarica* Fisch. ex Spreng., *Campanula glomerata* L. s. l., *Dianthus andrzejowskianus* (Zapal.) Kulcz., *Adonis vernalis* L., *Amygdalus nana* L., занесені до Червоного списку Одеської області. Багатством видів відзначається ендемічне ядро флори – *Centaurea marschalliana* Spreng., *Taraxacum bessarabicum* (Hornem.) Hand.-Mazz., *Cerastium odessanum* Klok., *Centaurea odessana*, *Otites moldavica* Klok., *Astragalus ponticus* Pall. та інші. Значна кількість видів степової флори є рідкісною і зникаючою в регіоні у зв'язку з надмірним антропогенним навантаженням на степові екосистеми.

На північ від полігону, на відстані 20-25 км функціонують ботанічний заказник загальнодержавного значення Староманзирський (128 га) та ландшафтні заказники місцевого значення “Діброва Могилівська” (45 га) і “Діброва Манзирська” (101 га). На цих територіях охороняється лісова рослинність, зокрема фітоценози з переважаанням та участю *Quercus pubescens* Willd., що знаходиться тут на межі північного ареалу, а також рослинність степових схилів. Остання представлена угрупованнями типчаково-ковилових степів і також відзначається багатством рідкісних і зникаючих видів. Крім цього на територіях, що прилягають або знаходяться на певній відстані від Тарутинської ключової території, зарезервовано для подальшого заповідання шість

ділянок загальною площею близько 560 га. Це малозмінені масиви лісової та степової рослинності, які відзначаються багатством типового і раритетного фіторізноманіття.

IV. Кагульська ключова територія

Займає територію природного комплексу озера Кагул з прилеглими прибережними степовими ділянками у його верхів'ях та заплавами – в долині Дунаю. В долині вздовж русла Дунаю зарезервовані для подальшого заповідання заплавні ліси на площі близько 200 га. Входить південною частиною до складу Дунайського річково-долинного міжнародного екокоридору.

Загальна площа складає близько 10120 га. З них на акваторію припадає майже 9920 га, наземні геокомплекси – близько 1200 га. Рослинний покрив представлений водною, болотною, лучною та солончаковою рослинністю. Найбільш цінними є ділянки водної та болотної рослинності біля с. Орлівка (Ренійський район), м. Рені та у верхів'ях озера (біля сел Нагірного і Лиманського). Тут представлені характерні, досить збережені ценози водної та повітряно-водної рослинності. Велику частку в них складають угруповання, утворені рідкісними, зникаючими та реліктовими видами, в тому числі і видами, занесеними до Червоної книги України [ЧЕРВОНА КНИГА..., 1996] (*Trapa natans* L.s.str., *Aldrovanda vesiculosa* L., *Salvinia natans* (L.) All, *Nymphoides peltata* (S. G. Gmel.) O. Kuntze, *Nymphaea alba* L., *Nuphar lutea* (L.) Smith). Значні площі займають типові для плавнів угруповання повітряно-водної рослинності, зокрема із *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., *Typha angustifolia* L., *Sparganium erectum* L., *Sagittaria sagittifolia* L., *Schoenoplectus lacustris* (L.) Palla, а також *Typha minima* Funck (останній охороняється згідно Бернської конвенції). У цих угрупованнях зростають зникаючі в Україні інтерфузивні види – *Utricularia intermedia* Hayne, *Wolffia arrhiza* (L.) Horkelex-Wimm, *Lemna gibba* L., *L. minuscula* Hertner та ін.

Особливу синфітосозологічну цінність становлять ділянки лучно-болотної рослинності в околицях Рені і біля с. Лиманське, у складі яких знаходяться занесені до Зеленої книги України [ЗЕЛЕНАЯ КНИГА..., 1987] угруповання із *Marsilea quadrifolia* L. єдині в південній частині України. Не меншу цінність складають синтаксономічно різноманітні засоленолучні угруповання, у складі яких зростає значна кількість видів причорноморського галофільного ендемічного комплексу (*Limonium meyeri* (Boiss.) O. Kuntze, *L. danubiale*, *Puccinellia fominii* Bilyk, *Taraxacum bessarabicum* та ін.). Вони приурочені до ділянок із засоленими ґрунтами, що прилягають до північної частини озера.

Основними деструктивними факторами трансформації рослинного покриву озера та прилеглих, зокрема плавневих, ділянок є його одамбування в південній частині та русла р. Дунай. У зв'язку з будівництвом водорегулювального каналу "Векета" плавневі ділянки, крім обмеженого водообміну, функціонують в умовах штучно підвищеного рівня води (на 30-40 см від існуючого до одамбування). Внаслідок обмеження водообміну та прийому дренажних вод р. Кагул з північно-західної частини Одеської обл. і Молдови значно підвищилася мінералізація води. Посилюється забруднення озера органічними речовинами [ВИШНЕВСЬКИЙ, 2000]. Трансформація рослинного покриву прилеглих до озера лучних ділянок, крім зміни гідрорежиму, посилюється надмірним випасанням, освоєнням територій під городи, рекреацією. Тому важливою функцією природного ядра буде відновлення вихідних екосистем.

V. Кугурлуй-Ялпугська ключова територія

Включає природні комплекси озер Кугурлуй і Ялпуг, а також менших за площами акваторій водойм Картал, Саф'ян, Гервешка, Туркої та ін. і прилеглі до них ділянки в долині Дунаю. Озеро Кугурлуй та його прибережні ділянки площею 12000 га зарезервовані для подальшого заповідання. Як і попередня, ця ключова територія входить південною частиною до складу Дунайського річково-долинного міжнародного екокоридору.

Загальна площа складає близько 33700 га, із них на акваторії приходить 29200 га, наземні геокомплекси – 4500 га. Рослинний покрив представлений водною, болотною, лучною та солонцевою і солончаковою рослинністю, яка відзначається фіторізноманітністю. Найбільші площі водної рослинності зосереджені на мілководдях озер Картал і Кугурлуй. Основні масиви болотної рослинності – між рукавами Дунаю та озерами Кугурлуй, Саф`ян і Картал. Лучна (засолена лучна) рослинність характерна для північної частини озера Ялпуг, де займає ділянки вздовж берегової смуги. Знижені, періодично затоплювані території, зайняті солончаковою рослинністю. Дещо менші площі галофільної рослинності зосереджені переважно біля с. Новосільське (Ренійського району). В цьому районі на значних площах сформувалися фітоценози групи формацій трав'яні болота, які відзначаються малопорушеною ценотичною структурою. Характерною особливістю їх фітоценофонду є значна частка фітоценозів, які відзначаються наявністю у їх флористичному ядрі бореальних видів широкої екологічної амплітуди (*Carex elata* All., *Galium palustre* L., *Epilobium palustre* L., *Lysimachia vulgaris* L., *Nasturtium officinale* R. Br., *Naumburgia thyrsoiflora* (L.) Reichenb., *Berula erecta* (Huds.) Cov., *Stachys palustris* L. та багато ін.). Досить характерними для трав'яних боліт цієї території є наявність раритетних для регіону асоціацій *Caricetum elatae*, *Caricetum pseudocyperi* та ін.

Більші площі лучних (болотистих і засолених) угруповань, як вже зазначалося, знаходяться на ділянках, що прилягають до північної частини (верхів'я) озера Ялпуг. Серед них переважаючими є засолені лучні, які є досить характерними для регіону. Справжні лучні і остепнені лучні угруповання не займають великих площ і розміщуються вузькими смугами вздовж прибережних частин озера. Остепнені лучні фітоценози переходять у степові угруповання схилів. Останні досить порушені внаслідок надмірного випасання.

Болотна рослинність представлена фітоценозами високотравних боліт і трапляється на незначних площах. На підвищених ділянках прируслових гряд окремими смугами сформувалися постійно підтоплені угруповання із *Salix alba* L. і *S. triandra* L.

Досить поширені у водоймах типові і рідкісні угруповання водної рослинності, серед яких значну частку займають занесені до Зеленої книги України [ЗЕЛЕНАЯ КНИГА..., 1987] (угруповання з домінуванням *Trapa natans*, *Salvinia natans*, *Nymphaea alba*, *Nuphar lutea*, *Nymphoides peltata*, *Aldrovanda vesiculosa*).

Значний інтерес з позицій синфітосозологічної цінності складають ділянки з водними угрупованнями, сформованими *Azolla caroliniana* і *A. filiculoides*, які знаходяться на північно-східній межі поширення. Відзначаються видовим і ценотичним різноманіттям водної та болотної рослинності геокомплекси Кривого озера. Тут зосереджені ценози, утворені *Nymphaea alba*, *Trapa natans*, *Salvinia natans*, *Aldrovanda vesiculosa*, а також бореальними, рідкісними в регіоні, видами (*Carex elata*, *C. pseudocyperus* L., *C. acutiformis* Ehrh., *C. vesicaria* L. та ін.). На території функціонують чотири ботанічні заказники місцевого значення, загальною площею 11 га. В них представлені штучні лісонасадження та ділянки степової рослинності. Останні утворюють малопорушені, переважно ковилово-типчаківі, угруповання, які відзначаються флористичним і ценотичним багатством і різноманіттям.

Основними деструктивними факторами трансформації рослинності охарактеризованого комплексу, як і екосистем оз. Кагул, є одамбування водойми та прилеглих територій й встановлення штучно регульованого гідрорежиму. Крім цього, трансформація рослинності посилилася внаслідок обмеження водообміну між озерами Ялпуг і Кугурлуй, яке зумовлене будівництвом дамби з автомагістраллю, а в останні 20 років – скиданням дренажних вод з відповідним підвищенням рівня її мінералізації більш, ніж у два рази, порівнюючи з 1950 р., та забрудненням, зокрема, органічними

речовинами [ВИШНЕВСЬКИЙ, 2000]. Трансформація рослинного покриву приозерних ділянок посилюється також впливом локальних факторів – випасанням, освоєнням плавневих ділянок під агрокультури, розширенням рекреаційного впливу.

VI. Катлабухська ключова територія

Включає природні комплекси озера Катлабух з прилеглими ділянками, а також території долини Дунаю. Як і попередні ключові території, вона входить південною частиною до складу Дунайського річково-долинного міжнародного екокоридору.

Загальна площа складає 8650 га, в тому числі акваторії – 6850, наземних геокомплексів – 1800 га. Найбільші площі займає водна рослинність. Переважають угруповання зануреної прикріпленої рослинності. На ділянках мілководь штучних каналів, які прилягають до акваторії лиману, зосереджені значні площі рідкісних і зникаючих угруповань прикріпленої з плаваючими листками водної рослинності, утворених *Nymphoides peltata*, *Nymphaea alba*, *Trapa natans* та ін. Вони за площами є одними з найбільших в системі оз. Катлабух. Інші типи організації фітосистем представлені менше. За зайнятими площами на другому місці знаходиться трав'яні болота, основні масиви яких зустрічаються між селами Багате і Стара Некрасівка (Ізмаїльський район). Переважають угруповання широкої екологічної амплітуди, що пов'язано з функціонуванням екосистем в умовах постійно підвищеного затоплення.

Засолені лучні фітоценози переважають у північній частині озера і є характерними для регіону. Тут також досить поширені солонцева і солончакова рослинність. У її складі часто зустрічаються угруповання сукулентної трав'яної справжньосолончакової рослинності із *Salicornia prostrata* L., *Suaeda prostrata* Pall., *Bassia hirsuta* (L.) Aschers., *Halimione pedunculata* (L.) Aell. Значна участь угруповань напівчагарникової справжньосолончакової рослинності і напівчагарничкової справжньосолончакової рослинності із *Limonium meyeri*, *L. caspium* (Willd.) Gams, *Halimione verrucifera* (Bieb.) Aell. та *Limonium danubiale*. В складі цих угруповань трапляється *Frankenia pulverulenta* L. – вид, занесений до Світового червоного списку [МОСЯКІН, 1999]. На проєктованій території функціонує ландшафтний заказник місцевого значення “Лунг” (799 га).

Основними деструктивними факторами трансформації рослинності виступають одамбування озера, штучне утримування підвищеного, порівняно з природним, рівня води та збільшення її мінералізації [ВИШНЕВСЬКИЙ, 2000]. Основним джерелом забруднення озера органічними речовинами виступає р. Катлабух, вона поповнює також водойму мінералізованою водою.

VII. Китайська ключова територія

Включає природні комплекси озера Китай з прилеглими ділянками, а також ділянки, що знаходяться в долині Дунаю. Водоохоронна зона озера Китай площею близько 3000 га зарезервована для подальшого заповідання. Входить південною частиною до складу Дунайського річково-долинного міжнародного екокоридору. Природний комплекс озера Китай має загальну площу 6870 га, в тому числі акваторії – біля 6000 га, наземних геокомплексів – 780 га. Найбільшими масивами відзначається повітряно-водна рослинність. Вона більш поширена у північній частині озера й представлена переважно угрупованнями за участю *Phragmites australis*. Угруповання водної рослинності, які за зайнятими площами знаходяться на другому місці, зосереджені в південній його частині. Тут зустрічаються занесені до Зеленої книги України угруповання, утворені *Nymphaea alba* та *Batrachium rionii* (Lagger) Nym. Крім цього, досить поширені угруповання з *Myriophyllum spicatum* L., *Potamogeton pectinatus* L., *P. perfoliatus* L., *P. crispus* L., *P. lucens* L., *Ceratophyllum demersum* L., а також інших видів водних макрофітів широкої екологічної амплітуди. Значні площі займають угруповання вільноплаваючої рослинності, в тому числі занесених до Зеленої книги України [ЗЕЛЕНАЯ КНИГА..., 1987] угруповань із *Salvinia natans*, а також рідкісними в регіоні – *Lemna gibba*. Досить поширеними є фітоценози із *Lemna minor* L., *L. trisulca*, *Spirodela polyrrhiza* (L.) Schleid.

Менші площі займає лучна та солонцева і солончакова рослинність. Основні їх масиви зосереджені у північній частині комплексу. Більш характерні угруповання засолених луків. Вони займають прибережні знижені ділянки й відзначаються синтаксономічним багатством. Для більш зволжених територій характерні ценози, утворені *Bolboschoenus maritimus* (L.) Palla, *Carex extensa* Good., *Aeluropus littoralis* (Gouan) Parl., *Puccinellia limosa*, *P. fominii*. Угруповання останнього виду знаходяться на північно-західній межі свого поширення. На ділянках помірного зволоження переважають ценози, утворені *Trifolium fragiferum* L., *Elytrigia elongata* (Host) Nevski. Підвищення (нерідко локальні) займають угруповання із *Juncus gerardii* Loisel., *Lepidium latifolium* L., *Festuca orientalis* (Hack.) V. Krecz. et Borb. та ін.

Солончакова та солонцева рослинність відзначається синтаксономічною різноманітністю. Перша представлена угрупованнями сукулентно-трав'янистої, напівчагарникової та трав'янистої справжньосолончакової рослинності [БЛИК, 1963]. Серед угруповань сукулентно-трав'янистої рослинності більш поширені ценози із *Salicornia prostrata*, *Suaeda prostrata*, *S. confusa* Pjin, *Bassia hirsuta* та *Halimione pedunculata*, що займають значні площі. У складі напівчагарникової справжньосолончакової рослинності переважають угруповання із *Limonium caspium*, *Halimione verrucifera* (Bieb.) Aell., *Frankenia hispida* DC. Серед ценозів справжньосолончакової рослинності як асектатор угруповань трапляється *Frankenia pulverulenta*. Трав'яні справжньосолончакові угруповання представлені типовими для півдня України ценозами із *Limonium meyeri* і *Artemisia santonica* L. В недалекому минулому вони були досить поширеними, тепер збереглися лише на ділянках, які не зазнали розорювання. У складі цих угруповань зустрічаються види засолених місцезростань, які є рідкісними і зникаючими в регіоні, головним чином внаслідок розорювання та надмірного випасання (*Allium pervestivum* Klok., *Atriplex littoralis* L., *Spergularia media* (L.) C. Presl, *S. marina* (L.) Griseb., *Ononis intermedia* C. A. Mey. ex Rouy, *Bupleurum affine* Sadl., *Limonium danubiale*, *Cynanchum acutum* L., *Odontites salina* (Kotov) Kotov, *Scorzonera laciniata* L. та багато інших).

Солонцева рослинність, яка займає менші, ніж попередня площі, представлена угрупованнями різнотравно-солонцевої рослинності із *Camphorosma monspeliaca* L., *Plantago salsa* Pall. та *Kochia prostrata* (L.) Schrad., а також злаково-солонцевої із переважанням ценозів, утворених *Festuca valesiaca* Gaud. Останні завершують екоценотичні ряди галофітної рослинності. У складі їх ценозів зростає значна кількість степових видів, які у зв'язку із розорюванням степів є рідкісними і зникаючими в регіоні. На цих ділянках виявлені також угруповання виду, занесеного до Світового червоного списку, – *Minuartia bilykiana* Klok. Найближчі їх місцезростання в регіоні знаходяться в приморській смузі.

Основними деструктивними факторами трансформації рослинності оз. Китай та прилеглих територій є одамбування водойми і підтримання штучного (більш високого) рівня води. Розділення акваторії озера автомобільною трасою на північну і південну частини сприяло підвищенню мінералізації води у першій, порівняно з другою, майже в два рази [ВИШНЕВСЬКИЙ, 2000]. Мінералізована вода, як і органічне забруднення, надходить з водами р. Китай. У зв'язку із цим, важливим завданням збереження біорізноманітності охарактеризованого і інших природних комплексів є забезпечення охороною басейнів річок, що впадають в озеро, і, насамперед, обмеження та заборона скидання дренажних і поверхневих стічних вод.

Регіональний рівень

VIII. Сасикська ключова територія

Включає природні комплекси озера Сасик з прилеглими ділянками. Входить південною частиною до складу Азово-Чорноморського міжнародного широтного коридору. Включає також ділянки гирлових областей річок Когильник і Сарата.

Загальна площа комплексу складає 21720 га, із них акваторій – 20800 га, наземних територій – 920 га. Рослинний покрив представлений водною, болотною, лучною, солонцевою і солончаковою та приморсько-псамофітною рослинністю. Незначні площі займає степова рослинність. Прибережні ділянки акваторії озера вкриті водною рослинністю, представленою типовими для регіону угрупованнями. Трапляються також і рідкісні угруповання, утворені *Wolffia arhiza* (L.) Horkel ex Wimm. та *Najas minor*. Серед інших типів рослинності значний природоохоронний інтерес становить лучна і, зокрема, засоленолучна рослинність, у складі якої на великих площах представлені угруповання за участю видів галофільного чорноморсько-каспійського ендемічного комплексу (*Limonium meyeri*, *L. danubiale*, *L. caspium*, *Puccinellia fominii*, *Minuartia bilykiana*, *Scorzonera laniflora* та багато інших). Значний природоохоронний інтерес становлять угруповання степової рослинності. Вони представлені типчаково-полиновими і типчаковими ценозами. У зв'язку з ослабленням впливу випасання на дані ділянках відбуваються демутаційні зміни.

Приморсько-псамофітна рослинність не займає значних площ, але відзначається видовим багатством. Тут представлені типові приморські флороценотичні комплекси, які є рідкісними і зникаючими. Виділяється багатством приморсько-літоральний неоендемічний флористичний комплекс (*Artemisia arenaria* DC., *Agrostis maeotica* Klok., *Centaurea odessana*, *Eryngium maritimum* L. та ін.).

На даній території функціонують два ботанічні заказники місцевого значення загальною площею 4 га. В них охороняється лісонасадження та фітоценози степової рослинності, які відзначаються флористичним і ценотичним багатством та різноманіттям.

Основним деструктивним фактором є зміна гідрорежиму озера Сасик, що значною мірою вплинуло на характер рослинного покриву, та рекреація на приморських ділянках. Остання має тенденцію до посилення.

ІХ. Шагансько-Алібейсько-Бурнаська ключова територія

Включає природні комплекси озер Шагани, Алібей та Бурнас, а також низку менших озер – Джантшейський, Малий Сасик, Магалевське, Мартаза, Будури, Хаджидер, Солоне. Південна частина території входить до складу Азово-Чорноморського міжнародного широтного коридору.

Загальна площа комплексу складає 25400 га (акваторії – 20400 га, наземні території – 5400 га). Рослинний покрив представлений водною, болотною, солонцевою, солончаковою та приморсько-псамофітною рослинністю. Невеликі, порівняно з попередніми, площі займає степова рослинність та штучні лісонасадження (переважно на піднятих берегах та схилах озера Алібей). Найменш порушеною на території відзначається лише водна рослинність, фітоценози решти типів організації рослинності зазнають різного за інтенсивністю антропогенного впливу. Провідними антропогенними факторами є випасання і рекреація (приморські території). Найбільший природоохоронний інтерес становить приморсько-псамофітна, степова та галофітна рослинність. На значних територіях поширені також типові мало трансформовані угруповання водної і солончакової та солонцевої рослинності. Останні в Південній Бесарабії займають найбільші площі.

Приморсько-псамофітна рослинність відзначається наявністю значної кількості видів неоендемічного приморсько-літорального комплексу. Багатством і різноманітністю характеризується і степова рослинність, представлена типчаковими, типчаково-полиновими і типчаково-ковиловими степами. Тут на значних площах зростають види, занесені до Червоної книги України (*Stipa lessingiana* Trin. et Rupr., *S. capillata*), Червоного списку Одеської обл. (*Ferula tatarica*, *Amygdalus nana*, *Iris pumila* L., *I. pontica* Zapal. та ін.). Відзначається багатством вже названими ендемічними видами і засолено-лучна рослинність.

Основними деструктивними факторами трансформації рослинності виступають надмірний випас та рекреація.

Перелік екокоридорів екомережі Південної Бессарабії

Екокоридор є сполучним елементом екомережі, що має витягнуту конфігурацію, зв'язує між собою ключові території і забезпечує підтримку процесів розмноження, обміну генофондом, міграції, підтримання екологічної рівноваги тощо. Він має й самостійне значення для збереження біорізноманіття. Сполучні території, як і ключові, можуть бути суцільними або переривистим, вони можуть бути також і острівними [Шеляг-Сосонко та ін., 2005]. На території Південної Бессарабії переважають два перших типи екокоридорів.

Міжнародний рівень

На території Південної Бессарабії проходять частини трьох міжнародних екокоридорів – Дністровсько-Дунайська Азово-Чорноморського міжнародного коридору та двох річково-долинних коридорів – Дунайського міжнародного і Дністровського міжнародного.

1. Дністровсько-Дунайський екокоридор

Є частиною Азово-Чорноморського міжнародного екокоридору на відрізку від передгірлової частини гірлової області Дністра до передгірлової частини дельти Кілійського гирла Дунаю. Він проходить вздовж прибережної смуги акваторії Чорного моря (ширина його коливається від 1 до 20 км.) по приморських мілководних ділянках з товщею води до 3-5 м. Північна межа екокоридору проходить по верхів'ях лиманів Дністровсько-Дунайського межиріччя та материкових схилах. Екокоридор має забезпечити природну міграцію представників біорізноманіття, сприяти обміну генетичною інформацією між ключовими територіями та охороні угруповань галофітно-лучно-болотної, літоральної і приморсько-псамофітної рослинності. Остання відзначається великою чисельністю ендемічних видів на дуже вразливих екоотопах, які зазнають значної трансформації внаслідок рекреаційного впливу та техногенного руйнування берегової смуги. Крім цього, на території екокоридору будуть охоронятися угруповання материкових ковилово-типчакково-ковилових і типчакково-ковилових степів, рідкісних і зникаючих в регіоні. З реліктових, ендемічних та рідкісних рослин у межах території екокоридору трапляються *Stipa borysthena* Klok. ex Prokud, *S. capillata* L., *Limonium danubiale*, *Tragopogon borystenicus*, *Melilotus arenarius* Grec., *Centaurea odessana* Prod. та багато інших.

Дністровсько-Дунайський екокоридор поєднується з низкою регіональних ключових територій та екокоридорів (рис. 2).

2. Дунайський річково-долинний екокоридор

В межах України охоплює частину долини Дунаю від початку вторинної дельти Кілійського гирла до території, що межує з ділянкою впадіння р. Прут в Дунай, включаючи верхів'ях лиманів дунайсько-прутського межиріччя, а також прибережні материкові ділянки. Екокоридор забезпечує охорону угруповань водної, болотної, лучної та заплавнолісової рослинності, що відзначаються великою чисельністю рідкісних, ендемічних та зникаючих видів. Він поєднує українську територію, що входить до Дунайської білатеральної ключової території з румунською її частиною, а також з мережею ключових і сполучних територій регіонального рівня.

На території екокоридору знаходяться регіональний ландшафтний парк "Ізмаїльські острови" (1366 га) та мережа заказників місцевого рівня.

3. Дністровський річково-долинний екокоридор

В межах України починається від Нижньодністровської ключової території і охоплює частину гірлової області Дністра. Як и попередній, забезпечує охорону угруповань водної, болотної, лучної, заплавно-лісової, солонцевої, солончакової та

степової рослинності. Він поєднує українську частину Дністровської білатеральної ключової території з молдавською.

Регіональний рівень³

Екокоридори регіонального рівня на території Південної Бессарабії проходять долинами малих річок, які на ній утворюють досить густу гідрологічну мережу. Верхів'я деяких з них, поєднуються з відповідними регіональними екокоридорами Молдови. До території екокоридорів включаються схили річок та ділянки плакорів з природною рослинністю, що до них прилягають, або знаходяться на відстані 2-3 км. Останні, в залежності від розмірів площ та ступеня збереженості рослинності, можуть розглядатися як ключові території локального рівня.

4. Бужорський регіональний екокоридор

Проходить долиною р. Бужори та її притоків, що мають меридіональне спрямування. Поєднує західну частину Кагульської ключової території з природними територіями Молдови. Балками широтного спрямування екокоридор поєднується з Кагульським регіональним екокоридором. В його південній частині переважають засолені луки та трав'яні болота, а на решті території – степова (типчакowo-полинова і типчакowo-ковилова) та водна. Збереглися тут залишки байрачних лісів. На окремих ділянках спостерігається демуація степової рослинності.

5. Кагульський регіональний екокоридор

Проходить долинами р. Кагул та її притоків, що мають меридіонального спрямування. Поєднує Кагульську з ключовими територіями південної частини Молдавської височини (на території Молдови). В північній частині переходить у відповідний екокоридор Молдови. Долинами річок і балками широтного спрямування, що виступають екокоридорами локального рівня, Кагульський поєднується з Кугурлуй-Ялпугським регіональним екокоридором. Включає території зарезервовані для заповідання.

Тут трапляються, як і на території попереднього екокоридору вже названі типи організації рослинності. Більший відсоток площі займають ділянки степової рослинності, приурочені до схилів чисельних балок. Вона представлена типовими типчакowo-полиновими та типчакowo-ковилловими ценозами.

6. Велико – Ялпугський регіональний екокоридор

Проходить по долині р. Великий Ялпуг. Поєднує Кугурлуй – Ялпугську ключову територію з ключовими територіями південної частини Молдавської височини (на території Молдови). В північній частині переходять у відповідний екокоридор Молдови. Долинами річок і балок широтного спрямування, які виступають екокоридорами локального рівня, екокоридор поєднується з Катлабухським регіональним екокоридором. Він включає мережу охоронних об'єктів місцевого значення, а також територій, зарезервованих для подальшого заповідання. Крім цього, до його складу входить територія колишнього Болградського військового полігону. Остання виступає ключовою територією локального рівня. За площами переважає степова, засоленолучна і болотна рослинність, менші площі займають водна рослинність та штучні лісові насадження. На окремих ділянках та занедбаних полях відбувається демуація степової рослинності. Відзначаються фітоценорізноманіттями степи і засолені луки. На значних площах представлені угруповання, утворені видами роду *Stipa* – *S. capillata* і *S. lessingiana*. На території колишнього полігону на значних площах виявлений ендемічний регіонально рідкісний вид – *Astragalus ponticus* Pall.

7. Карасулакський екокоридор

Проходить долинами річок Карасулак та Кайнаки. Верхня частина екокоридору знаходиться на незначній відстані території Велико-Катлабухського екокоридору. Їх

³ на рис.2 напрямки продовження екокоридорів показані стрілками

поєднання у екомережу має бути здійснено через відновлювальну територію, розміщену на вододілі. Екокоридор створить умови для міграції біоти між Кугурлуй-Ялпугською ключовою територією та верхів'ями Велико-Катлабугського екокоридору. На території екокоридору за площами переважає степова, засолено-лучна та засолено-болотна рослинність. Менші площі займають солонцева і солончакова, а також водна. Більшим фіторізноманіттям відзначається степова рослинність. Остання, зокрема у верхній частині екокоридору характеризується доброю збереженістю та багатством фіто- і ценорізноманіття.

8. Саф'янський екокоридор

Перший включає озеро Саф'ян, долину однойменної річки та балку Бирнова. Він забезпечує міграцію біорізноманіття між нижньою частинною Катлабугської ключової території і середньою частиною Ялпугської ключової території.

9. Ташбунарський екокоридор

Починається від Ташбунарської затоки, проходить долиною річки Ташбунар, включає її притоки та балки широтного спрямування. Завдяки відновлювальним територіям, розміщеним на вододільних ділянках поєднується Карасулакським та Велико-Катлабугським екокоридорами. Рослинний покрив Саф'янського і Ташбунарського екокоридорів відзначається значною порушеністю і переважанням степової рослинності (на схилах) та засолено лучної, і болотної рослинності в пониженнях та руслі (водної).

10 – 11. Велико-Катлабугський та Мало-Катлабугський регіональні екокоридори

Проходять долинами річок Малий і Великий Катлабуг та їх притоків меридіонального спрямування. Поєднують Катлабугську ключову територію з відповідним екокоридором на території Молдови і локальними ключовими територіями південної частини Молдавської височини. Долинами річок, балками широтного спрямування, які виступають екокоридорами локального рівня та відновлювальними територіями, розміщеними на вододілах, вони поєднуються між собою та з Карасулакським і Киргиз-Китайським екокоридорами. Екокоридори включають мережу охоронних об'єктів місцевого значення, а також території зарезервовані для подальшого заповідання. Територіально переважають степова, засоленолучна, водна і болотна рослинність. Невеликі площі займають штучні лісові насадження. Синтаксономічно різноманітнішими є степова, болотна, водна рослинність. Остання характерна для чисельних штучних водосховищ, розташованих на річках.

12. Китайський екокоридор

Має чотири рукави, які проходить долинами річок Киргиз, Киргиз-Китай, Аліяга і Кам'янка. Поєднує Китайську ключову територію з ключовими територіями південної частини Молдавської височини (на території Молдови).

Долинами річок і балками широтного спрямування, які виступають екокоридорами локального рівня Китайський екокоридор поєднується з Мало-Катлабугським, Когильницьким та Дракульським екокоридорами. Екокоридор включає мережу охоронних об'єктів місцевого значення і зарезервованих територій для подальшого заповідання. Переважають за площами степова, засоленолучна, водна і болотна рослинність, невеликі площі займають штучні лісові насадження. Багатством та різноманітністю відзначається степова, болотна і водна рослинність. Остання, як і для попереднього екокоридору, характерна для чисельних штучних водосховищ, розташованих на річках.

13. Дракульсько-Нерушайський екокоридор

Має два рукави. Перший проходить долиною р. Дракуля (13а), другий – р. Нерушай (13б). Поєднує Дунайську ключову територію з регіональними та локальними

ключовими територіями, розташованими на великих територіях у межиріччі Когильника та Киргижа.

Обидві річки раніше впадали в р. Мирза, яка входила в систему водотоків первинної дельти Кілійського гирла Дунаю. В теперішній час річки Дракуля та Нерушай відділені від р. Мирза дамбами і не мають природного стоку. Внаслідок підтоплення русел сформувалися два водосховища, зайняті водною рослинністю. На ділянках верхньої та середньої течії за площами переважають засолено-лучна та солончакова рослинність. Менші площі, переважно на схилах р. Дракуля, займає степова рослинність.

14. Сасикський регіональний екокоридор

Має Когильницький (14а), Чагський (14б), Чилігідерський (14в) та Саратський (14г) рукави. Проходить по долинах відповідних річок та їх приток меридіонального спрямування. Поєднує Тарутинську національну та Сасикську регіональну ключові території, а також ключові території локального рівня. Останні зосереджені північніше Тарутинської ключової території включають території природно-заповідного фонду – ботанічний заказник Староманзирський та ландшафтні заказники Діброва Манзирська і Діброва Могилевська. Долинами річок і балками широтного спрямування, які виступають екокоридорами локального рівня даний екокоридор поєднується з Киргижським, Нерушайським та Хаджидерським екокоридорами. Екокоридор включає мережу охоронних об'єктів місцевого значення та територій, зарезервованих для подальшого заповідання. Переважають за зайнятими площами степова, засоленолучна, водна і болотна рослинність. Невеликі площі займають штучні лісові насадження. Синтаксономічною і флористичною різноманітністю відзначаються степова, болотна і водна рослинність. Остання характерніша для чисельних штучних водосховищ, розташованих на річках.

15. Шагансько-Алібейсько-Бурнаський екокоридор. Має два основні рукави Хаджидерський (15а) та Алкалійський (15б), які проходять по долинах рр. Хаджидер, Алкалія та їх приток меридіонального спрямування. Поєднує Шаганинсько-Алібейсько-Бурнаську ключову територію з ключовими територіями південної частини Центрально-молдавської рівнини (на території Молдови) і Дністровською білатеральною ключовою територією.

Переважають за зайнятими площами степова, засолено-лучна, болотна і водна рослинність. На невеликих площах створені штучні лісові насадження. Степова, водна і болотна рослинність характеризуються видовою і синтаксономічною різноманітністю.

Особливістю рослинного покриву Південної Бесарабії є збереженість природної рослинності в долинах річок, в балках, на схилах озер та лиманів та в самих озерах, лиманах і штучних водосховищах, що визначає його сучасну територіальну диференціацію. Мережа річково-долинних екокоридорів Південної Бесарабії має переважно меридіональне спрямування, оскільки на плакорних ділянках природна рослинність майже відсутня внаслідок її суцільного розорювання.

Для поєднання меридіональних річково-долинних екокоридорів у широтному спрямуванні пропонується виділення відновлювальних територій, розміщених на вододілах у верхів'ях річок та балок. Резервом для цього є занедбані поля, на яких відбуваються інтенсивні процеси демутації степової рослинності. Названі ділянки в регіоні трапляються ще досить часто. Після відновлення природної рослинності ці відновлювальні території мають виконувати функцію екокоридорів широтного спрямування. Зокрема, Китайський регіональний екокоридор поєднується з Когильницьким екокоридором через відновлювальні території, розміщені на вододільних ділянках у верхів'ях річок Киргиж та Алія, а з Дракульським – через відновлювальні території розміщені між верхів'ями річок Кам'янки та Дракуля. Дракульський екокоридор, в свою чергу, має поєднатися з Нерушайським і, далі, з

нижньою частиною Сасикського екокоридору. Останній у широтному спрямуванні має поєднатися з Хаджидерським регіональним екокоридором через території відновлення, розташовані на вододілі між верхів'ями річок Джалар та Хаджидер.

Крім цього, відновлювальні території екомережі мають бути створені також на занедбаних полях, які розташовані в межах ключових і сполучних територій екомережі, або до них прилягають. Пізніше, ці ділянки мають увійти до складу ключових, сполучних або навіть буферних територій екомережі.

Запропонована схема екомережі Південної Бессарабії є першим етапом детального розроблення моделі регіональної екомережі Степової зони України. Даний регіон відзначається поміж інших природних регіонів України найбільшою екологічною вразливістю, надмірною фрагментацією та значною деградацією екосистем, екологічна ємність яких значною мірою вже вичерпана. Для таких територій створення екомережі є єдиним виходом з кризового стану в найближчий відрізок часу.

Список літератури

- АЛЕКСАНДРОВ Б.Г., БОГАТОВА Ю.І., ВОЛОШКЕВИЧ О.М. та ін. Різноманітність Дунайського біосферного заповідника, збереження та управління. – К.: Наук.думка, 1999. – 702 с.
- БЛИК Г.І. Рослинність засоленних ґрунтів України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 297 с.
- ВИШНЕВСЬКИЙ В.І. Річки і водойми України. Стан і використання. – К.: Віпол, 2000. – 373 с.
- ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р. Плавни Причерномор'я. – Київ: Наук.думка, 1989. – 272 с.
- ДУБЫНА Д.В., ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ЖМУД О.І. та ін. Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. – К.: Фітосоціоцентр, 2003. – 459 с.
- ЗАКОН УКРАЇНИ “Про екологічну мережу України”. – Київ, 2004. – №1864-IV. – 15 с.
- ЗЕЛЕНАЯ КНИГА Украинской ССР: редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества / Под общ. ред. Шеляга-Сосонка Ю.Р. – Киев: Наук. думка, 1987. – 216 с.
- МОВЧАН Я.І. Екомережа України: обґрунтування структури та шляхів втілення // Конвенція про біологічне різноманіття: громадська обізнаність і участь. – К.: Зелена Україна, 1997. – С. 98-110.
- МОСЯКІН С.Л. Рослини України у Світовому Червоному списку // Укр. ботан. журн. – 1999. – Т. 56, №1. – С. 79-88.
- ПАНЧЕНКО С.М., АНДРІЄНКО Т.Л., ГАВРИСЬ Г.Г., КУЗЬМЕНКО Ю.В. Екологічна мережа Новгород-Сіверського Полісся. – Суми: Університетська книга, 2003. – 92 с.
- РОЗБУДОВА ЕКОМЕРЕЖІ України / Під ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонка. – К.: Інтелсфера, 1999. – 127 с.
- ТИМЧАСОВІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо розроблення схем регіональної екомережі. – К.: Міністерство охорони навкол. прир. серед., 2006. – 39 с.
- ЧЕРВОНА КНИГА України. Рослинний світ. – К.: “Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 1996. – 608 с.
- ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ГРОДЗИНСКИЙ М.Д., РОМАНЕНКО В.Д. Концепция, методы и критерии создания экосети Украины. – Киев: Фитосоциоцентр, 2004. – 144 с.
- ШЕЛЯГ-СОСОНКО Ю.Р., ТКАЧЕНКО В.С., АНДРІЄНКО Т.Л., МОВЧАН Я.І. Екомережа України та її природні ядра // Укр. ботан. журн. – 2005. – Т. 62, №2. – С.142-158.

Рекомендує до друку
М.Ф. Бойко

Отримано 29.05.2007 р.

Адреса авторів:
Д.В. Дубина, Л.П. Вакаренко,
П.М. Устименко
Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного
НАН України
Терещинківська, 2
Київ, 01601
Україна
e-mail: geobot@ukr.net

Author address:
D.V. Dubyna, L.P. Vakarenko,
P.M. Ustymenko
M.G. Kholodny Institute of Botany
NAS of Ukraine,
2, Tereshchinkivska Str.
Kyiv, 01601
Ukraine
e-mail: geobot@ukr.net